

NÁVRAT K DIVOČINĚ KONTRA PŘÍRODNÍ INŽENÝRSTVÍ

Jaromír Bláha

Cesty do divočiny

Ochrana divočiny je u nás většinou považována za aktivitu některých ekologických hnutí bez širších společenských dopadů. Zasvěcenější ji vnímají jako jeden ze specifických úkolů ochrany přírody. Tak či tak, slovo divočina je pohřbíváno do kontextu jen se slovy ekologie, ochrana přírody. Přibývá však i lidí, kteří ji vnímají jako problém kulturní či společenský.

Prolínání východisek můžeme dokumentovat i na samotné historii ochrany přírody, respektive jejich cílů za poslední dvě století, viz tab. (dle FISCHER 1992 cit. in VALENTA 1994). Málokdo ví, že celý fenomén ochrany přírody se vyvinul z dějinného kulturně-společenského hnutí.

TABULKA:

19. stol., zač. 20. stol	ochrana domoviny (vlastenectví, romantika)
II. světová válka	ochrana druhů (lokality)
druhá polovina 20. stol.	ochrana biotopů (chráněná území)
dnes	ochrana přírodních procesů (národní parky, rezervace)

Důsledná ochrana přírodních procesů, která vede k obnově divočiny, se jako cíl ochrany přírody v národních parcích a rezervacích klasifikovaných jako chráněná území kategorie I. a II. dle IUCN (Mezinárodní svaz ochrany přírody) prosazuje v Evropě již zhruba patnáct let. U nás se hlásí o slovo teprve poslední dva tři roky a zatím se jen domáhá uznání etablovaných ochranných institucí.

Stále zřetelněji vystupují dva hlavní důvody pro zachování, obnovu a ochranu divočiny – nazvěme je etický a ekologický.

První vychází z přesvědčení zatím nepočtené části veřejnosti, že by člověk měl zachovat základní právo na existenci a nerušený vývoj všem ostatním živým a neživým bytostem, které s ním obývají planetu – když ne všude, tedy alespoň na k tomu vybraných a chráněných plochách. Jde tedy o ochranu přírody pro její vnitřní hodnoty – pro ni samu.

Druhý vychází z potřeby zachovat nerušený evoluční vývoj proto, abychom vůbec věděli, jak přírodní, člověkem přímo neovlivňované ekosystémy vypadají a jak se vlivem prostředí proměňují. Proto, abychom se na takových plochách mohli učit a poznatky uplatňovat při hospodaření se zbylou částí přírody a krajiny.

Jako častá námitka proti těmto důvodům je uváděno vylučné postavení člověka v globalizovaném světě. Druh *Homo sapiens* dnes přímo či nepřímo ovlivňuje veškeré děje na planetě a jeho vliv není možné úplně odclonit či vyloučit, není možné uzavřít vzorky přírody pod skleněný poklop a nechat působit pouze ryze přírodní, „nelidské“ vlivy. Druhá, ještě častější námitka upozorňuje, že člověk je součástí přírody a není důvod chránit přírodu bez něho.

Současná koncepce ochrany přírodních procesů proto nezpochybňuje člověka jako součást probíhajících dějů, jako druh, který zásadním způsobem ovlivňuje vývoj celé planety. Usiluje o uchování vývoje ekosystémů s vyloučením přímých hospodářských zásahů (lesnických, zemědělských, stavebních atd.) při zachování působení antropogenních vlivů nepřímých (např. znečištění ovzduší) spolu s vlivy přírodními (např. klimatické výkyvy), které dohromady formují vývoj prostředí.

Přítom není zcela podstatný výchozí stav ekosystémů – divočinu můžeme začít obnovovat v lese stejně jako v centru města prostě tím, že vybrané plochy ponecháme svému osudu bez lidských zásahů. Důležitější je velikost plochy pro samovolný vývoj – čím větší, tím hodnotnější, protože tím menší procento z ní podléhá tzv. okrajovému efektu (edge effect, BEGON 1990)1).

Zásadní je pak otázka, zda vůbec, či do jaké míry, dokáže většinové veřejné mínění divočinu akceptovat. Běžnému Evropanovi se bytostně příčí žít s, nebo i jen vedle někoho či něčeho samostatného, nespoutaného, divokého. Něčeho, co nemůže řídit nebo alespoň kontrolovat či kultivovat, předvídat, poznat, pochopit.

Pro ilustraci našeho typického přístupu k přírodě použiji příklad ze Švýcarska – země s nejstarším národním parkem Evropy, kde je divočina chráněna již od roku 1914. Respektována je však i zde pouze uvnitř parku:

Při svém studijním pobytu ve švýcarských horách jsem si nemohl nevšimnout bystřin stékajících po strmých úbočích. Velká část z nich byla spoutána ve zcela vydlážděných korytech, přesekána neuvěřitelným množstvím betonových přepážek. Ptal jsem se kolegů ze švýcarského svazu ochrany přírody, zda i oni vedou spor se zastánci tzv. hrazení bystřin. Odpověděli mi: „Ano. Když se nám podaří prosadit náš názor a betonové přehrádky se v horském toku nevybudují, přijde povodeň a strhne několik domů dole ve vesnici. Všichni pak řeknou, že za to mohou ochránci přírody, kteří zabránili kontrolovat tok vody v potoce jeho zabetonováním. A přehrádky se postaví. Když však nejsme úspěšní a přehrádky se i přes naše protesty na bystřině postaví a přijde povodeň a strhne pár domů dole ve vesnici. Všichni se pak shodnou na tom, že přehrádek bylo málo a postaví další.“

Přesto jsou i v přírodě střední Evropy zachovalá místa divočiny. Často jsou to jen malé plochy dochované pouze proto, že jsou pro hospodaření špatně přístupné, ve výjimečných případech chráněné i díky „osvícenosti“ majitele.

< Blokáda kácení stromů v Trojmezenském pralese – Národní park Šumava, 1999
foto: Petr Hajner

Mezinárodní protestní akce „Živý řetěz“ proti kácení stromů v Trojmezenském pralese na hraničním hřebeni mezi Českou republikou, Německem a Rakouskem.
2001 / foto: Petr Hajner

Blokáda kácení stromů v první zóně Národního parku Šumava – prameny Vltavy
2003 / foto: Tomáš Jiříčka

I v Česku máme taková místa, byť svou rozlohou nevelká. Z větších oblastí divočiny jsou pak krom švýcarského parku Engadin nejznámější polský Běloužský prales a německý Národní park Bavorský les.

Divočina po česku

Ochrana přírodních procesů zvolil za svůj cíl i Národní park Šumava, který tvoří s Národním parkem Bavorský les jeden přírodní celek. Vznikla tak šance na vznik svou rozlohou v Evropě jedinečné oblasti, kde je možné zachovat a sledovat nerušený vývoj i na prostor náročnějších přírodních dějů (např. chování populací savců s velkými teritorii, větší přírodní kalamity, interakce různých typů ekosystémů). Jenže šumavský park se vydal jinou než výše popsanou cestou. Na Šumavě se rozhodli provést rekonstrukci divočiny přírodním inženýrstvím.

Přírodní inženýrství je založeno na přesvědčení inženýra, že ví, jak má divočina vypadat a jak se má chovat. Protože v evropském prostoru zatím chybí nezpochybnitelně použitelné reprezentativní vzorky divočiny (soused má doma přece úplně jiné podmínky, než jsou v našem domě, takže jeho domácnost je jako příklad nepoužitelná), vychází inženýr z tabulek lesnické typologie, pylových analýz, všelijakých čísel, propočtů a dalších exaktních metod zpětného poznání. Když se pak divočina chová trochu jinak, upraví zpětně výchozí propočty a včlení novou zkušenost do staré teorie. Když se ale divočina chová diametrálně odlišně od původních předpokladů, je inženýrovi jasné, že to není ta pravá divočina, že je potřeba ji ještě více upravit, aby se chovala tak, jak má. A aby měl inženýr na stvoření divočiny klid, potřebuje nezbytně odclonit přírodní vlivy, které mu jeho práci kazí.

Takto vysvětloval nad velkoplošnými holinami udiveným představitelům Světového fondu ochrany přírody (WWF) rozsáhlé těžby dřeva náměstek ředitele šumavského parku Vladimír Zatloukal: „Už jsme chtěli začít chránit přírodní procesy – a on se nám do toho pustil kůrovce.“ Když nastartované motorové pily pilily kůrovcem napadené tři sta let staré stromy ve zbytcích pralesů, vysvětloval mluvčí parku s železnou logikou novinářům, že právě tím se startují přírodní procesy.

Příklady Šumavy a Bavorského parku uvádím záměrně, neboť je na nich dnes již možné ukázat výsledky rozdílných přístupů k obnově divočiny. V Národním parku Bavorský les v důsledku polomů a rozmnožení kůrovce uschlo téměř 4000 hektarů smrkových lesů. Pod ochranou suchých stromů nyní při zachování naprostě většiny lesních druhů organismů samovolně vyrůstá nový les. Takzvaná kůrovcová kalamita umožnila věkovou i prostorovou diferenciaci lesa, který tak má nyní svou strukturou mnohem blíže přírodnímu stavu, než les předchozí. Na Šumavě vznikla při likvidaci kůrovce a následných polomů rozlohou srovnatelná plocha holin, ze kterých dočasně či trvale zmizela část lesních druhů organismů. Umělou výsadbou vzniká znovu umělý, tzv. přípravný les, který bude vyžadovat v budoucnu opakovanou umělou obnovu a přeměnu na les klimaxový, popřípadě tato přeměna proběhne později samovolně, opět formou přírodní kalamity. Celý proces obnovy přírodního lesa byl tak na „postižených“ plochách oddálen nejméně o sto let (PRACH 2000, BLÁHA 2002).

Nejde jen o přírodu

S vědomím míry nepřesnosti schematizujících úsudků, výjimek, kterých je někdy více než pravidel, nabízí se přesto zobecnění – viz schéma.

SCHÉMA:

divočina, přírodní prostředí → diverzita, zpětné vazby → kontinuita vývoje
monokultury, umělé prostředí → unifikace, mizení vazeb → od kolapsu ke kolapsu ← nutnost stálých vkladů dodatkových energií

Nemohu si pomoci, ale vnímám zde řadu podstatných – přinejmenším podobností – s chováním společnosti i jednotlivců. I tu jsou snad diverzita a zpětná vazba předpokladem kontinuity. Nemluvě o provázanosti přírody, společnosti a jedince. Vykácí-li si sedlák les nad svým stavením, brzy pochopí, že udělal chybu, když mu vyschne studna. Už to vícekrát neudělá on, ani jeho potomci, kterým tuto zkušenost fungování zpětné vazby předá. Když si doma pouštíme vodu z vodovodního kohoutku, je nám jedno, jestli tam či onde vykáceli jeden či pět hektarů lesa, protože to přímo nepocítíme – ani teď, ani zítra, ani za deset let. Dokud jsou ještě někde zachované zdroje, přepustí nám je někdo, koho vůbec neznáme od našeho potrubí, takže problém ztráty zpětné vazby na svou vlastní kůži zjistíme teprve, až nebude k dispozici vůbec žádný nikde jinde. Jinou příkladnou paralelu lze spatřovat v problému atomizace rodiny, absence sousedských vztahů a nárůstu kriminality, psychických (citových) poruch. atd. atd. Velmi výstižně popisuje vytváření umělého světa a jeho důsledky Jerry Mander (MANDER 1973). K Manderovu rozsáhlému výčtu lze připsat i likvidaci rozmanitosti vztahů a vyjádření citů.

Rybářenská slat – Národní park Šumava, 2002 / foto: Ivona Matějková
Přirozeně vzniklý polom v I. zóně národního parku, ponechaný samovolnému vývoji.

Plesná – Národní park Šumava, 2001 / foto: Ivona Matějková
V důsledku pokácení stromů napadených kůrovcem došlo k otevření lesního porostu a následně k dalšímu rozšíření holiny rozsáhlým polomem. Dřevo bylo kompletně vytěženo.

Kroky k ochraně divočiny

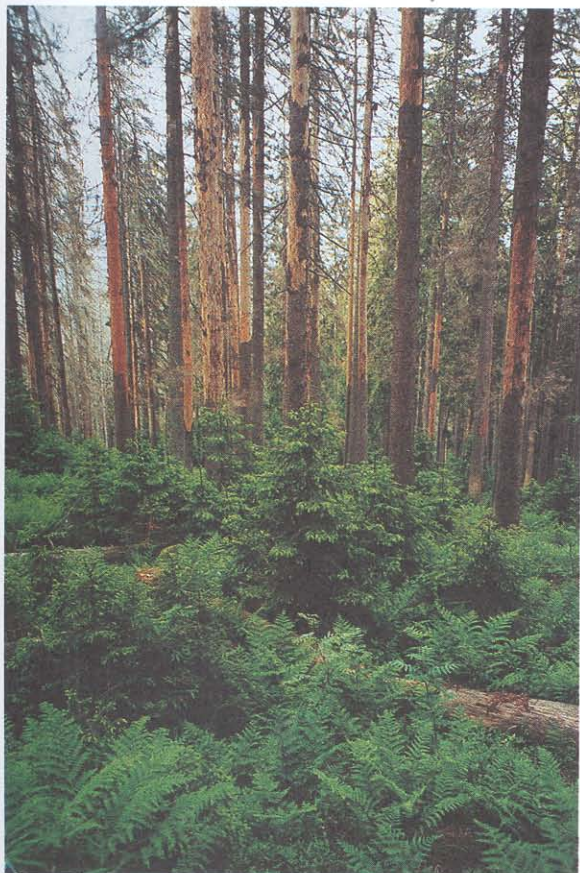
Při snaze o ochranu divočiny v české přírodě je potřeba jednak znát a jednak důsledně hájit poslední zbytky dochovaných přírodních ekosystémů, třeba i za cenu tzv. radikálních akcí. Člověkem málo narušených míst u nás zbývá nemnoho. To, co příroda tvořila stovky, tisíce let, je snadné za pár dní srovnat se zemí, ale při vši lidské vynalézavosti nemožné za stejně krátkou dobu obnovit.

Mimo to je nezbytné vrátit alespoň vzorky divočiny tam, kde byla již zcela vymýcena.

A je potřeba najít a chránit divočinu ve společnosti, i v nás samých – v našich myslích, v našich srdcích.

POZNÁMKA:

1/ Na okraji území ponechaného samovolnému vývoji jsou procesy ovlivněny zásahy člověka vně těchto ploch.

Trojmezenský prales, svah Plechého –
Národní park Šumava, červen 2003
foto: Ivona Matějková
Pod ochranou uschlých stromů, napadených
kůrovcem vyrůstá nový les. Kontinuita vývoje
pralesa je tím zachována.